

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

**ROVESNÍCKA SKUPINA AKO EFEKTÍVNY PROSTRIEDOK
PRIMÁRNEJ PREVENCIE ZÁVISLOSTÍ U DETÍ A MLÁDEŽE**

Bakalárska práca

Študijný program: Sociálna práca

Školiace pracovisko: Katedra sociálnej práce

Školiteľ: Mgr. Richard Tekel, PhD.

Nitra 2011

Kristína Melušová

Pod'akovanie

Ďakujem Mgr. Richardovi Tekelovi, PhD. za odborné vedenie mojej práce, za konzultácie a cenné komentáre.

ABSTRAKT

MELUŠOVÁ, Kristína: Rovesnícka skupina ako efektívny prostriedok primárnej prevencie závislostí u detí a mládeže.

[Bakalárska práca]- Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva; Katedra sociálnej práce. - Školiteľ: Mgr. Richard Tekel, PhD.. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár (Bc.). – Nitra : FSVaZ, 2011.

Hlavným cieľom bakalárskej práce je identifikovať prvky, ktoré sú efektívne v „peer“ programoch zameraných na prevenciu závislostí u detí a mládeže. Ďalším cieľom je zistiť, či sa odlišujú tieto prvky v závislosti od veku respondentov, teda či sú rozdiely medzi prvkami, ktoré sú efektívne pre „peer“ aktivistov navštevujúcich základnú školu a „peer“ aktivistov navštevujúcich strednú školu. V úvode teoretickej časti sa zaoberáme objasnením základných pojmov, ktoré sú dôležité a v práci sa najčastejšie vyskytujú.

V teoretickej časti prieskumu sa ďalej autor zameriava na primárnu prevenciu vo všeobecnosti a pravidlá, ktoré má spĺňať, aby bola efektívna. Jedna samostatná kapitola prieskumu je venovaná „peer“ programom a tomu, čo je ich cieľom a náplňou. Druhá časť práce je venovaná vyhodnoteniu dotazníka. V záverečnej časti autorka uvádza výsledky prieskumu, ku ktorým dospel vyhodnotením dotazníka a identifikuje efektívne prvky, ktoré by mohli pomôcť pri tvorbe „peer“ programov a zefektívniť ich pôsobenie v rámci prevencie.

Kľúčové slová:

Závislosti. Prevencia. „Peer“ program. „Peer“ aktivista. Efektívna prevencia. Efektívne prvky.

Peer groups as an effective means of primary addiction prevention among children and young people.

The main aim of this thesis is to identify elements, which are effective in peer groups focused on addiction prevention among children and young people. Another aim is to find out if these elements are different depending on age of respondents, if they study at primary or secondary school. Author defines in the 1st chapter the main terms used in this thesis.

Author focuses in the 2nd chapter on primary prevention and its rules, which should be implemented in order to be effective. The 3rd chapter is dedicated to research of peer groups, to identify the aims of peer groups. The 4th chapter is dedicated to the creation of questionnaire. In the last chapter author describes the results of the research, identifies the elements which should be used for creating peer groups and which elements could effectively influence prevention.

Addiction. Prevention. Peer Groups. Peer activist. Effective prevention. Effective elements.

OBSAH

ÚVOD	8
1 ZÁKLADNÉ POJMY	9
2 PRIMÁRNA PREVENCIA A EFEKTÍVNE PROSTRIEDKY PRIMÁRNEJ PREVENCIE	11
2.1. Primárna prevencia závislostí	11
2.2. Pravidlá efektívnej primárnej prevencie	12
2.3. Požiadavky na efektívnu primárnu prevenciu	13
3 „PEER“ PROGRAMY A PORGRAMY PRIMÁRNEJ PREVENCIE	16
3.1. Preventívne programy a ich delenie	16
3.2. Náplň a význam práce „peer“ aktivistov a ich programov	17
3.3. Ciele peer programu	20
3.4. Organizácia a realizácia „peer“ programov	20
3.5. Identifikácia prostriedkov a metód „peer“ aktivistov	22
4 PRIESKUM NAJEFEKTÍVNEJŠÍCH PRIMÁRNYCH PROSTRIEDKOV „PEER“ AKTIVISTOV	23
4.1. Ciele prieskumu a prieskumné otázky	23
4.2. Metódy a nástroje prieskumu	23
4.3. Kritéria pre výber prieskumnej vzorky a priebeh získavania dát	24
5 VÝSLEDKY PRIESKUMU	25
5.1. Komparácia záujmu o informácie o drogách od dospelých a o informácie o drogách od „peer“ aktivistov	25
5.2. Komparácia vplyvu dospelých a vplyvu „peer“ aktivistov drogu neskúsiť	27
5.3. Komparácia efektívnych prvkov „peer“ aktivistov pre žiakov ZŠ a efektívnych prvkov pre študentov SŠ	29

6 DISKUSIA	32
6.1. Komparácia záujmu o informácie o drogách od dospelých a o informácie o drogách od „peer“ aktivistov	32
6.2. Komparácia vplyvu dospelých a vplyvu „peer“ aktivistov drogu neskúsiť	33
6.3. Komparácia efektívnych prvkov „peer“ aktivistov pre žiakov ZŠ a efektívnych prvkov pre študentov SŠ	34
7 ZÁVER	36

ÚVOD

Do veľkej miery sa osobnosť dieťaťa vyvíja v prostredí školy. Tam deti trávia čas so svojimi rovesníkmi. Združujú sa do rôznych skupín, v rámci ktorých dochádza k utváraniu ich postojov a hodnôt na základe toho, čo uznáva väčšina v skupine. Preto v rámci primárnej prevencie závislosti podľa nás je vhodné zamerať sa práve na vplyv rovesníkov. Na tomto základe fungujú tzv. „peer programy“, kde vopred vyškolení „peer“ aktivisti pôsobia na svojich rovesníkov a tým ovplyvňujú ich postoje a hodnoty.

Táto práca sa skladá z dvoch častí. Prvá časť je teoretická, v ktorej sú opísané základné informácie o primárnej prevencii a „peer“ programoch, kde uvádzame aj informácie o tom, čo by mala efektívna primárna prevencia podľa iných autorov obsahovať. V druhej časti je zaznamenaný priebeh získavania dát pre prieskum a výsledky prieskumu.

Cieľom prieskumu je identifikovať prvky, ktoré sú v „peer“ programoch najefektívnejšie v rámci prevencie závislostí u detí a mládeže a na základe toho bolo formulovaných aj niekoľko ďalších čiastkových prieskumných cieľov.

Ďalším prieskumným cieľom bolo identifikovať efektívne prvky, ktoré využívajú „peer“ aktivisti v rámci rovesníckeho programu organizovaného na základnej škole a prvky, ktoré využívajú „peer“ aktivisti v rámci rovesníckeho programu organizovaného na strednej škole. A posledným čiastkovým cieľom bolo tieto prvky porovnať.

Na základe toho našu prieskumnú vzorku tvorili práve „peer“ aktivisti navštevujúci základnú školu a „peer“ aktivisti navštevujúci strednú školu.

Výsledky prieskumu sme získavali kvantitatívnou metódou, pomocou dotazníka.

Keďže táto téma nie je príliš rozpracovaná, čerpala som predovšetkým zo zahraničnej literatúry, internetových zdrojov a článkov v časopisoch.

Téma záverečnej práce reflektuje aktuálnu potrebu kvalitných a účinných preventívnych programov, pretože v dnešnej dobe nemajú rodičia čas venovať sa dostatočne svojim deťom, čo má za následok aj hľadanie si svojho miesta medzi rovesníkmi, kde by mohli získať potrebnú pozornosť. Preto je potrebné vytvoriť taký preventívny program, ktorý by sa zamerával práve na rizikovú mládež a začal by sa skôr ako dieťa získa skúsenosti s drogou. Výsledky prieskumu nám môžu pomôcť pri vytvorení účinného preventívneho programu.

1 ZÁKLADNÉ POJMY

Rovesnícka skupina- sú to jednogeneračné skupiny, ktoré socializačne vplyvajú na jednotlivca v skupine, ale aj na dynamiku celej skupiny (Janíková, 2008).

„*Peer*“ *aktivisti*- podľa Ivanoviča je „peer“ aktivista niekto, s kým sa môže cieľová skupina stotožniť.

Sú to angažovaní vrstovníci vyberaní odborníkom najčastejšie z poradenského zariadenia a vo väčšine podľa určitých kritérií. Úlohou „peer“ aktivistov je predovšetkým formálne ovplyvňovať rovesníkov a participovať v „peer“ programoch, na čo sa vlastne pripravovali prostredníctvom systematického výcviku (Janíková, 2008).

„*Peer*“ *dobrovoľník*- podľa Janíkovej (2008) je to rovesník, ktorý navštevuje dobrovoľnícku organizáciu alebo zariadenie zamerané aj na dobrovoľnícku činnosť. Ich hlavným cieľom je neformálne pôsobiť na svojich rovesníkov a to predovšetkým v prirodzenom prostredí, prípadne participovať v preventívnych programoch.

Pod týmto pojmom rozumieme niekoho, s kým sa cieľová skupina môže identifikovať a to nielen na základe veku, ale aj na základe približne rovnakej životnej situácie, skúseností a záujmov.

„*Peer*“ *program*- Janíková (2008) ho zadefinovala ako program, ktorý je založený na pozitívnom ovplyvňovaní názorov a postojov rovesníkov inými rovesníkmi („peer“ dobrovoľníkmi) bez toho, aby do programu priamo vstupovali osoby, ktoré nespádajú do rovesníckej skupiny. („Peer“ skupiny môžu tvoriť žiaci prvého stupňa, rodičia, užívatelia, atď.).

Prevenia- znamená predchádzanie chorobám, alebo vyhnutie sa progresii existujúcich ochorení. Drogová prevencia sa snaží zabrániť tomu, aby sa stal človek závislý a hľadá prostriedky, ktoré zabránia rozvoju návykového správania (Hofman, 2006).

Pod pojmom prevencia môžeme rozumieť aj aktívnu propagáciu životného štýlu a noriem, ktoré znižujú riziká spojené s užívaním alkoholu tabaku a iných drog (What is Prevention?, 2011).

Rozlišujeme prevenciu:

Primárnu- jej cieľom je predchádzať problémom ešte skôr než vzniknú. Delíme ju na *špecifickú*, ktorá je zameraná na konkrétne spoločenské fenomény a na *nešpecifickú*, ktorá je zameraná na všetky javy vo všeobecnosti.

Špecifickú prevenciu z hľadiska úrovni môžeme rozdeliť na 3 časti:

1. *Najvyššia úroveň (makroprostredie)* – zameriavajú sa na veľké skupiny.

2. *Stredná úroveň (mezoprostredie)* – sú zamerané na určitú lokalitu ako sú obce, menšie mestá, alebo mestské časti, alebo na nejakú skupinu populácie.

3. *Miestna úroveň (mikroprostredie)* - v tejto úrovni aktivity pôsobia na cieľové skupiny, ktoré sú jednoznačne zadané, ako napr. žiaci 6. tried ZŠ, a pod. (Skalík I., 2003, s.285).

Sekundárnu- je zameraná na skupiny obyvateľstva, ktoré sú problémom priamo ohrozené.

Terciárnu- jej cieľom je zmierniť vzniknuté následky a zabrániť recidíve u osôb, ktoré sú závislé, alebo sa podrobili liečeniu.

Na základe modelu prevenčného spektra delíme prevenciu na tri kategórie:

Univerzálna prevencia- zameriava sa na celú populáciu a na špecifickú skupinu obyvateľstva, ako napr. populáciu rovnakého veku, alebo žijúcu na určitej časti územia,...

Selektívna prevencia- je zameraná na rizikovú populáciu, u ktorej je vysoká pravdepodobnosť vzniku závislosti na návykové látky, napr. deti rozvedených rodičov, chovanci detského domova, dieťa alkoholikov,...

Indikovaná prevencia- je zameraná na jednotlivcov, ktorí vykazujú znaky užívania návykových látok. Väčšinou sú to jedinci, ktorí sa nachádzajú v zložitej životnej situácii.

2 PRIMÁRNA PREVENCIA A EFEKTÍVNE PROSTRIEDKY PRIMÁRNEJ PREVENECIE

2.1. Primárna prevencia závislostí

Pod pojmom „primárna prevencia“ môžeme rozumieť určité stratégie a aktivity, ktoré sú predovšetkým zamerané na predchádzanie prvého užitia drogy.

Týka sa najvšeobecnejších podmienok predchádzania vzniku závislostí, kedy nevieme nič o jej účinnosti, pretože je bez rozdielu určená všetkým, aj ohrozeným aj neohrozeným, aj mladým aj starým, aj chlapcom aj dievčatám. Je vždy výhodnejšia ako terapia drogových závislostí, pretože tá je vždy spojená so zložitým a dlhodobým procesom odvykania a zaradenia sa do normálneho života (Novotný, I., Ondrejko, P. 1999).

Jedným z dôležitých cieľov v prevencii je zmeniť rovnováhu medzi rizikovými a ochrannými faktormi tak, aby ochranné faktory prevážili rizikové (What are risk factors and protective factors?, 2004).

V oblasti prevencie je nevyhnutné vnímať drogovú problematiku v kontexte s inými sociálno-patologickými javmi a nezameriavať sa výlučne na problematiku drog (Hupková I., 2009).

Kalina (2000) uvádza, že hlavným ťažiskom je formatívny vek a formatívne prostredie. Pod tým rozumieme vek a prostredie, v ktorom sa vytvárajú normy a hodnoty mladých ľudí.

„Preventívne prístupy v oblasti drog sú úzko späté s behaviorálnymi vedami. Odpoveď na otázku, prečo sa niektorí ľudia v určitom momente či konkrétnej situácii rozhodnú užívať drogy, závisí na celej rade ťažko vysvetliteľných a definovateľných psychologických a ďalších faktoroch. Správanie nie je vždy racionálne a ako také sa nedá predpovedať. (Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí, 2002, s.22)

Školská prevencia by sa mala orientovať najmä na poskytovanie informácií o účinkoch drog, spoločenských a právnych následkov, ktoré sú spojené s ich užívaním a posilnenie schopnosti študentov vykonať zodpovedné a informované rozhodnutie ohľadom užívania akéhokoľvek typu drog. Dôležitý je aj nácvik schopností odmietat' drogy (Gallá, Bayer 2002).

2.2. Pravidlá efektívnej primárnej prevencie

Za účinný, vedecky podložený preventívny program sa považuje taký, ktorého pôsobením prichádza k malým, ale vedecky významným zmenám v správaní a postojoch študentov k užívaniu drog (Gallá, Bayer, 2002).

Myslíme si, že ak mladý človek už začal s ochutnávkou legálnej či nelegálnej drogy, je už mnohokrát príliš neskoro na preventívne opatrenia, a preto je najlepšie s prevenciou začínať už v rannom detstve, tak ako sa píše na stránke Keine macht den Drogen (2011)

Gallá a Bayer (2002) v príručke efektívnej školskej drogovej prevencie uvádzajú, že pod účinným školským programom prevencie drog rozumieme tie programy, ktoré:

- oddiaľujú alebo bránia začiatku užívania drog, alebo znižujú frekvenciu ich užívania,
- znižujú sociálne a zdravotné riziká a možné škody spôsobené užívaním drog medzi študentmi,
- zvyšujú schopnosť študentov vykonávať informované a zodpovedné rozhodnutia,
- majú dlhotrvajúce výsledky,

To znamená, že preventívne programy, ktorých cieľom je pozitívne ovplyvniť najmenej jeden z vyššie uvedených faktorov, ale nemajú žiadne výsledky sa považujú za neúčinné. Jedným z predpokladov účinnosti a to dôležitým je prispôbiť preventívny program kultúrnym, sociálnym aj politickým okolnostiam a špecifickej populácii v rámci školy a jej okolí (Gallá, Bayer, 2002).

Súhlasíme s Bindasovou (1999), ktorá tvrdí, že cieľom prevencie nie je len odovzdávanie poznatkov o alkohole a ostatných drogách, ale dôležité je predovšetkým budovanie postojov k návykovým látkam a nácvik sociálnych zručností.

Cuijpers a Bolier (2000) uvádzajú, že odborné výskumy preukázali efektívnosť programov, ktoré sú dlhodobejšie, zamerané na rozvoj sociálnych skúseností, objektívnych informácií o drogách a osobný rozvoj. Projekty zamerané len na abstinenciu podľa hesla „jednoducho povedz nie“, ktoré sú založené na jednostrannom podávaní skreslených informácií o návykových látkach, bývajú neefektívne a v niektorých prípadoch dokonca kontraproduktívne.

„Efektívna výchova v prevencii drogových závislosti je tá, ktorej výsledkom je samostatné, slobodné rozhodnutie a presvedčenie dieťaťa, že žiadna droga v akejkoľvek forme nie je vhodným spôsobom riešenia osobných problémov ani cestou k pochopeniu seba samého, či cestou na získanie sebaúcty a vlastnej dôstojnosti.“ (Ondrejkovič a kol., 1999, s.271)

Východiskom väčšiny euroamerických modelov prevencie, ktoré sa zaoberajú správaním, je jedinec. Osobný vyhodnocovací proces, ktorý vedome alebo nevedome prebieha u každého z nás môže byť ovplyvnený okolitým svetom, ale práve daný jedinec sa rozhodne či bude alebo nebude užívať drogy (Gallá, Bayer, 2002).

Podľa NIDA (National Institute on Drugs Abuse, 1997) má prevencia nasledovné princípy:

1. Podpora protektívnych faktorov a obmedzenie vplyvu rizikových faktorov,
2. Zameranie sa na všetky formy návykového správania- užívanie legálnych, nelegálnych drog a zneužívanie voľne dostupných látok,
3. Preventívne programy by mali reflektovať spôsob užívania návykových látok v danom mieste, komunite a mal by sa zamerať na ovplyvnenie rizikových faktorov a posilnenie existujúcich protektívnych faktorov,
4. Programy prevencie by mali zohľadňovať špecifické charakteristiky danej populácie, ako sú vek, pohlavie a etnická príslušnosť,

Tak ako uvádza Kalina a Bím (2006) myslíme si, že k podnetom na experimentovanie s drogou patria aj faktory ako sú zvedavosť, nuda, zlepšenie výkonnosti, zlepšenie nálady, riešenie problémov a snaha upozorniť na seba, predovšetkým v partii.

2.3. Požiadavky na efektívnu primárnu prevenciu

Podľa Kalinu (2000) by mala byť:

1. Dôsledná a dômyselná ako stratégia mafii,
2. Schopná vyhnúť sa krajnostiam, medzi ktoré patrí hlavne odstrašovanie, odsudzovanie ohrozených alebo postihnutých osôb zdôrazňovaním ich slabosti, pozitívna diskriminácia drogy a jej užívateľov,
3. Primeraná zložitej motivácií človeka pre život s drogami i bez nich,
4. Primeraná rôznym vekovým kategóriám a skupinám v populácii,

5. Vykonávaná ako kontinuálny proces,
6. Spojená nie dogmaticky, len podľa potreby s prevenciou iných sociálnych a zdravotných rizík,
7. Opretá o obľúbené a smerodajné osoby, rovesníkov, názorné prístupy a neformálnu diskusiu,
8. Schopnosť osloviť najbližšie okolie rizikovej populácie,
9. Zameraná na získavanie postojov, schopností a motivácie k tomu, aby ľudia nachádzali iné riešenia svojich problémov a dokázali produktívne žiť bez ohrozenia drogami,
10. Koncipovaná na získavanie vyvážených poznatkov o drogových problémoch a rizikách zo zdravotného, sociálneho a bezpečnostného hľadiska,
11. Mobilizujúca pozitívne rysy spoločenstva, rodín a jednotlivcov,
12. Pozorná a stimulujúca voči schopnosti komunikovať o problémoch a vyrovnávať sa s nimi,
13. Mala by klásť dôraz, že drogy nie sú nič tak hrozného, aby sa o nich nedalo otvorene hovoriť a majú nad ľudstvom len takú moc, akú mu samo prepožičia.

Je všeobecne známe, že vedecky účinné preventívne programy sa zameriavajú na osobné schopnosti, sociálne schopnosti, znalosti a postoje.

Efektivitu programu zvyšuje aj vhodný spôsob realizácie ako napr. interaktívne vyučovanie, diskusie s rovesníkmi a zapojenie rodín do programu (Burkhart, 2002, s.2).

Stotožňujeme sa s názorom Burkhearta (2002), že aktivity zamerané na prevenciu môžu byť aj kontraproduktívne a obzvlášť ak sú realizované nevhodnou formou. Za neefektívne považuje aj zveličovanie rizík spojených s užívaním drog a poskytovanie nevyvážených informácií.

Overené efektívne zložky školskej drogovej prevencie obsahujú nasledovné kritéria, ktoré sú odvodené z „dobrej praxe“:

- prevencia by sa mala zameriavať na všetky typy drog, látok aj tabaku,
- mala by poskytovať objektívne a spoľahlivé informácie o pozitívnych účinkoch, rizikách a nebezpečenstve spojených s užívaním drog,

- v závislosti na sociálnom prostredí a miestnej prevalencii zneužívania drog by sa mala sústrediť aj na lokálne vyrábané drogy,
- pozornosť sa má sústrediť na potreby a priority,
- do programu by mala byť zahrnutá aj téma experimentálneho užívania drog,
- zníženie rizikových faktorov a podpora tých, ktoré sú protektívne,
- nemalo by sa moralizovať, ale skôr podporovať samostatné rozmýšľanie mladých ľudí,
- informácie by sa mali prispôsobovať veku študentov a preventívne ich opakovať (Gallá, Bayer, 2002).

3 „PEER“ PROGRAMY A PROGRAMY PRIMÁRNEJ PREVENCIE

3.1. Preventívne programy a ich delenie

Janíková (2008) uvádza, že preventívne programy sa vo všeobecnosti delia na:

Univerzálne- určené pre všeobecnú populáciu (napr. pre všetkých žiakov školy)

Selektívne- zamerané na špecifické skupiny (posledné ročníky na zvládanie prechodu na vyššie stupne škôl)

Indikované- zamerané na určitú skupinu jednotlivcov vykazujúcu problematické charakteristiky (experimentátori s drogami a pod.)

Hansen (1992) rozdeľuje preventívne programy z hľadiska cieľov, metód a foriem na:

Informatívne programy- sú zamerané najmä na odovzdávanie informácií o dôsledkoch užívania drog. Pri týchto programoch sa využíva veľa foriem aktivít ako napr. prednášky, besedy, projekcie filmov,

Zamerané na rozhodovacie schopnosti- cieľom tohto programu je hlavne to, aby sa študenti naučili o racionálne rozpoznať a vytvoriť stratégie na zvládanie problémov a vyhľadať vhodné alternatívy. Aktivity sú vo forme hrania rol, prednášok, besied,

Spojené s prísahou- v tomto programe študenti skladajú prísahu, alebo sľuby, ktoré sú založené na morálnych zásadách. Aktivity majú rečnícky charakter a majú formu petície, alebo sľubu,

Zamerané na uvedomenie si hodnôt- ide v nich o rozpoznanie vlastných hodnôt študentov a pomáhajú im uvedomovať si následky spojené s ich správaním. V tomto type programu sa najviac využívajú skupinové diskusie a workshopy,

Zamerané na stanovenie si vlastných cieľov- prostredníctvom tohto programu učia študentov ako si stanoviť ciele a zameriavajú sa na to, aby si osvojili postoj dosahovať ich. Využívajú sa tu najmä inštruktáže, didaktické techniky a dosiahnutie cieľov môže byť odmeňované,

Programy zamerané na zvládanie stresu- podstatou je osvojenie si zručností ako efektívne zvládať stres a riešiť závažné situácie a to prostredníctvom nácvikov relaxácie a problémových úloh,

Zamerané na budovanie pozitívneho sebahodnotenia- cieľom je, aby sa naučili študenti prijať neúspech a rozvíjali pozitívne sebahodnotenie a úctu k sebe samému. Na to sú zamerané aj aktivity tohto programu,

Zamerané na nácvik zručnosti zvládať nátlak- učí študentov ako odolávať tlaku zo strany najmä vrstovníkov, dospelých, médií a pod., prostredníctvom inštruktáži, diskusií. Ďalšou formou aktivít je hranie rol ako odolávať vonkajšiemu tlaku,

Zamerané na nácvik sociálnych zručností- vedie študentov k osvojovaniu si bežných komunikačných, sociálnych a medziľudských zručností, vrátane zručností ako efektívne riešiť konfliktné situácie. Využívajú sa inštruktážne techniky ako sú prednášky a hranie rolí,

Zamerané na stanovenie noriem- jadrom je určiť konzervatívne normy a napraviť mylné predstavy študentov, že užívanie drog je v spoločnosti prijateľné. V tomto prípade sa najviac využívajú „peer“ programy,

Programy pomoci- poskytujú intervenciu a poradenstvo smerujúce k zvládaniu životných problémov. Dôraz je kladený na skorú intervenciu a rovnako sa využíva najmä vplyv vrstovníkov (peers),

3.2. Náplň a význam práce „peer“ aktivistov a ich programov

Arterburn a Burns (2001) vo svojej knihe uvádzajú, že v šesťdesiatych rokoch mali najväčší vplyv na mládež ich rodičia, ale to sa zmenilo. V puberte začínajú mladiství vyhľadávať spoločnosť rovnako starých rovesníkov, ktorí majú na nich vplyv väčší ako rodina a na tom je založené aj fungovanie „peer“ programov a „peer“ skupín.

„Rovesnícky vzťah (peership) umožňuje adolescentom vzájomné poskytovanie názorov, pocitov a vzorcov správania a skúšať ich bez väčších záväzkov. Medzi rovesníkmi si môže dospievajúci testovať aj sám seba. V týchto vzťahoch sa rýchlo menia a striedajú pozície súpera a spoluhráča, opozičníka a spolupútnika.“ (Skácelová L., 2003, s.307)

Dospievajúci mladí ľudia sú radi stredobodom pozornosti a chcú, aby ich druhí počúvali, obdivovali a tým si zvyšujú pocit výnimočnosti.

V období adolescencie rovesnícke skupiny plnia rôzne funkcie, vďaka čomu sú aj obľúbené:

- adolescent si zvyšuje sebadôveru a zvyšuje si aj rešpekt voči sebe samému,
- adolescent si v rámci skupiny skúša svoje autonómne postavenie, svoj status,
- prostredníctvom skupiny adolescent získava identitu,
- obrovskú podporu v procese emancipácie od rodiny adolescentovi poskytuje skupiny rovesníkov,
- členstvom v rovesníckej skupine sa adolescentovi znižujú pocity úzkosti,
- skupina vytvára obranný štít voči autoritám dospelých a na základe toho sa potom jedinec vo veku medzi pubertou a dospelosťou cíti istejší vo svojom správaní, pretože sa tak správajú aj jeho rovesníci v skupine,
- skupina mu napomáha vyrovnať sa s psychologickými a fyziologickými zmenami a nedostatočnou sebadôverou,
- rovesníci svojím správaním ovplyvňujú aj to ako sa adolescentný jedinec rozhodne v bežných každodenných situáciách, v rámci skupiny si osvojuje nové role, napodobňuje svojich rovesníkov, ale dostáva aj spätnú väzbu voči svojmu správaniu,
- jedinec členstvom v skupine spoznáva čo je to spolupráca, súťaživosť, hodnoty a umožňuje mu asimilovať svoje sociálne a sexuálne role (Kalina a kol. 2003, s.).

Adolescencia je veľmi rizikové obdobie na rozvoj rizikového správania. Adolescent je v tomto období citlivý a ľahko ovplyvniteľný a pokiaľ má jeho skupina rovesníkov negatívny postoj voči drogám, tak je tou najlepšou formou prevencie. Pokiaľ by však jeho partia rovesníkov mala vzťah k drogám pozitívny, tak členstvo v nej je najlepšia cesta k užívaniu drog (Skácelová L., 2003).

Toblerová (1986) vo svojom výskume potvrdila, že práve „peer“ programy boli najúčinnnejšie čo sa týka všeobecnej prevencie. Vo svojej práci zhrnula 143 štúdií, týkajúcich sa prevencie.

„Peer“ programy ukázali jasne vyššiu účinnosť vo všetkých meraných výsledkoch. U najdôležitejších premenných, teda užívanie návykových látok, boli výsledky signifikantne lepšie než kombinované výsledky u všetkých ostatných intervenciách. V „peer“ programoch trval pozitívny efekt pri alkohole, mäkkých drogách, tvrdých drogách a cigaretách“ (Skácelová, 2003, s.309).

Príprava „peer“ programov a ich samotná realizácia je veľmi náročná a preto je potrebné aby boli zaistené odbornými zariadeniami, ktoré sa zaoberajú primárnou prevenciou. Ide o dlhodobú a intenzívnu prácu s „peer“ aktivistami a pri ich výbere rozhoduje aj vek, komunikačné schopnosti, osobnostné predpoklady, prirodzene vodcovský typ osobnosti, a byť príkladom pre svojich rovesníkov, čo sa týka zdravého životného štýlu. Za veľmi dôležité sa považuje aj vyhotovenie metodiky celého programu a v rámci toho aj náročný tréning rovesníkov (Skácelová, 2003).

Hlavnou úlohu „peer“ aktivistov je pozitívne pôsobiť na svojich rovesníkov a týmto spôsobom ovplyvňovať ich názory a postoje.

Podľa Ondrejkooviča a Novotného (1999) medzi základné schopnosti, ktorými by mal člen skupiny oplývať patria:

- správne komunikovať a sám riadiť smer rozhovoru,
- prijať napätie a nevrátiť ho,
- vždy mať nejaké otázky,
- vedieť povedať nie, zniest' nie,
- aj v zložitých situáciách ovládať svoje vlastné pocity,
- vedieť riešiť konfliktné situácie,
- mať vymedzený svoj zmysel života a byť s ním aj stotožnený,
- presadiť seba a svoje názory,
- vedieť sa vcítiť do pocitov iných,
- prejaviť záujem o získavanie nových informácií a vedomostí,

„Peer“ program sa zameriava na to, aby jeho členovia zmysluplne využili svoj voľný čas a v rámci neho si osvojili zdravý životný štýl. Majú možnosť naučiť sa vysloviť svoj názor a adekvátne si ho obhájiť, zároveň však počúvať aj názory druhých. Základom týchto programov je aj rozvoj komunikačných schopností, preventívne pôsobenie na svojich vrstovníkov v rámci užívania návykových látok a zabrániť tak nežiaducemu rizikovému správaniu (Čo je peer program, 2009).

Populácia, ktorá sa zúčastňuje programu si sama režuruje čo sa bude na stretnutiach odohrávať, aké aktivity budú vykonávať. Sú hlavnými iniciátormi celého diania. Vedúci

programu je v tejto fáze len konzultantom a koordinátorom všetkých vytvorených tímov (Blažková, 2005).

3.3. Ciele „peer“ programu

Východiskovým cieľom „peer“ projektu je sociálne psychologická výcviková príprava žiakov základných a stredných škôl, ktorí sú na to vybraní obvykle na základe nejakých kritérií. Táto príprava sa zameriava na rozvoj ich znalosti a zručnosti v oblasti prevencie sociálnych patologických javov. Takto pripravené deti potom zoznamujú svojich spolužiakov (vrstovníkov) napr. s rizikami užívania legálnych a nelegálnych drog a vedú ich k hľadaniu možnosti ako predísť rizikovému správaniu (Blažková, 2005).

Cieľom rovesníckej skupiny je vytvoriť základné jadro so stabilným členstvom. Na toto jadro sa potom budú „nabaľovať“ mladší spolužiaci. Skupina by mala byť otvorená, pretože niektorí účastníci po opadnutí počiatočnej eufórie rezignujú a odídu. Po vytvorení solídneho jadra je možné, aby si členovia priviedli na stretnutie aj svojich kamarátov nečlenov (Novotný I., Ondrejkovič P., 1999).

3.4. Organizácia a realizácia „peer“ programov

„Realizované programy prevencie drogových závislostí sa opierajú o intuíciu, teóriu a stále častejšie o výsledky výskumných zistení, ktoré sa týkajú efektívnosti prevenčných stratégií, účinnosti teoretických modelov alebo metodických prístupov k prevenčnej práci.“ (Orosová O., 2002, s.65)

Podľa Ivanoviča (1998) „peer“ programy môžeme realizovať 3 spôsobmi a to:

- 1.Zriadením organizácie, v ktorej budú pôsobiť „peer“ aktivisti na svojich rovesníkov v rámci programov, ktoré organizuje škola, alebo neformálne. Vyškolení „peer“ aktivisti v rámci programu organizujú pre svojich rovesníkov a kamarátov rôzne akcie a výstavy,
- 2.Jednou s alternatív je, že školy si vyškolia „peer“ lektorov sami,
- 3.Daľšou možnosťou je, že učiteľ a malá skupina žiakov prejde výcvikom „peer“ programu a táto skupina potom program rozširuje vo svojej škole,

„Peer“ program vedený v škole

Najskôr je potrebné osloviť riaditeľa školy, poskytnúť mu informácie o čom „peer“ program je a následne zistiť ich záujem o program. Potom stručne informujeme učiteľský zbor a snažíme sa ho motivovať, aby spolupracovali pri vedení programu. Potom si spomedzi učiteľov zvolíme spolupracovníkov.

Ďalšou úlohou je zvoliť si „peer“ dobrovoľníkov spomedzi žiakov. Kritéria, ktorými je podmienený výber žiakov sú nasledovné:

-„peer“ dobrovoľník musí byť nefajčiar,

-nesmie požívať alkoholické nápoje a neberie ani iné návykové látky,

-v rámci prospechu by nemal dosahovať výsledky s horšou známkom ako trojkou z hlavných predmetov,

Ak aj žiak splní všetky kritéria, učiteľ má právo ho do programu nezakomponovať ak považuje jeho účasť za nevhodnú.

Výcvik je rozdelený do 4 vyučovacích hodín:

1. hodina prípravy *motivácia*: v rámci tejto hodiny sa snažíme motivovať účastníkov k vedeniu zdravého životného štýlu a odmietnutiu návykových látok. Rozdelíme účastníkov na menšie skupiny s počtom členov 4-8. Každá skupina si zvolí hovorcu a po každej zadanej úlohe prezentuje hovorcu nápady svojej skupiny, ktoré sa zapisujú. V tejto časti hodiny sa využíva postup práce, ktorý je bežný pri riešení problémov vo vede a v podnikaní. Postupne začneme klásť dôraz na formálnu stránku prejavu hovorcov, ale samozrejme nároky kladené na „peer“ aktivistov by mali byť v rámci ich možnosti. Na koniec si každá skupina vyberie zo svojich radov 1-2 poradcov a tí odpovedajú na otázky, ktoré im kladú ostatní účastníci. Pred odpoveďou sa môžu so zvyškom skupiny poradiť. Pokiaľ by neodznali otázky zo strany žiakov, môže otázky pokladať aj dospelá vedúca osoba,

2. hodina prípravy *lepšie možnosti* : aj na tejto hodine sa pracuje pri riešení úloh v skupinách. V druhej polovici hodiny zaradíme do programu krátku relaxáciu, alebo iný spôsob, pri ktorom sa môžu účastníci odreať. Pri prezentovaní nápadov jednotlivých skupín hovorcom zvyšujeme nároky na formálnosť pri prejave,

3. hodina prípravy *odmietnutie*: v rámci tejto hodiny sa učia spôsobom ako možno odmietnuť alkohol, drogy a tabak. Tieto spôsoby si precvičujú na modelových situáciách, kedy je vhodné použiť ten, či onen spôsob odmietnutia,

4. hodina prípravy *upevnenie presvedčenia*: počas tejto hodiny účastníci pracujú opäť na rôznych tematických úlohách. Na záver sa zvolí skupina, ktorej ostatní žiaci kladú otázky a potom si role vymenia,

Takto pripravení „peer“ aktivisti môžu svoje poznatky rozšíriť v nižších ročníkoch. Najvhodnejšie by bolo, aby aktivisti mali o 1-2 roky menej ako žiaci, s ktorými budú pracovať (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999).

3.5. Identifikácia prostriedkov a metód „peer“ aktivistov

„Peer“ aktivisti využívajú vo svojich programoch najmä nasledovné metódy a techniky:

Interaktívne a zážitkové metódy – sú to metódy, pri ktorých sa využíva hra na život. Účastníci sa formou hry a nacvičovaním reálnych situácií učia zvládať záťažové situácie, riešiť problémy ľahko a prirodzene. Pri tejto forme sa vytvárajú nové vzťahy medzi účastníkmi na základe vzájomného dialógu a zlepšuje sa tímová spolupráca.

Semináre, prednášky, besedy

Relaxačné techniky

Modelové a situačné metódy

ako to uvádzajú P. Bubla a K. Cintulová v zborníku vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou s názvom „Výchova, škola, spoločnosť- minulosť a súčasnosť“ „.

4 PRIESKUM

Objektom prieskumu sú „peer“ aktivisti a ich primárne preventívne pôsobenie na deti a mládež a prvky, ktoré využívajú pri svojej práci. Prieskumným problémom v tejto práci bolo identifikovať, ktoré prvky primárnej prevencie v programoch „peer“ aktivistov sú najefektívnejšie.

4.1.Ciele prieskumu a prieskumné otázky

Hlavným cieľom tejto práce bolo identifikovať efektívne prvky, ktoré využívajú „peer“ aktivisti vo svojich programoch zameraných na primárnu prevenciu závislosti u detí a mládeže.

Na základe hlavného cieľa sme dospeli k ďalším čiastkovým cieľom:

C1: Identifikovať u žiakov prípadný rozdiel medzi záujmom o informácie o drogách získané od dospelých a záujmom o informácie o drogách získane od „peer“ aktivistov.

C2: Identifikovať u žiakov prípadný rozdiel vo vplyve dospelých a „peer“ aktivistov drogu neskúsiť.

C3: Identifikovať prípadné rozdiely medzi prvkami „peer“ aktivistov efektívnymi u žiakov ZŠ a SŠ.

Na základe cieľov sme formulovali nasledovné prieskumné otázky:

O1: Existuje u žiakov rozdiel medzi záujmom o informácie o drogách získané od dospelých a záujmom o informácie od „peer“ aktivistov?

O2: Existuje u žiakov rozdiel vo vplyve dospelých a „peer“ aktivistov drogu neskúsiť?

O3: Existuje rozdiel medzi efektívnymi prvkami primárnej prevencie v programoch „peer“ aktivistov u žiakov ZŠ a SŠ?

4.2. Metódy a nástroje prieskumu

Informácie potrebné pre náš prieskum sme získali kvantitatívnou metódou, pomocou dotazníka. Ako uvádza Gavora (2000), je to písomné kladenie otázok a písomné získavanie odpovedí. Dotazník ako prieskumnú metódu sme si vybrali preto, lebo umožňuje zistiť informácie od veľkého počtu respondentov ekonomicky výhodne z časového hľadiska. Bol adresovaný žiakom základných a stredných škôl, ktorý boli súčasťou rovesníckych

programov. Dotazník obsahoval 17 otázok, ktoré boli výberové, čiže si respondent zo zoznamu mohol vybrať len jednu odpoveď.

4.3. Kritéria pre výber prieskumnej vzorky a priebeh získavania dát

Základným kritériom pre výber výskumnej vzorky bolo, aby sa respondenti zúčastnili aspoň raz sedenia s rovesníckou skupinou a zároveň boli žiakmi základných a stredných škôl.

Navštívili sme, ôsmi a deviaty ročník základnej školy v Banskej Bystrici so sídlom na Sitnianskej Ulici, kde sme rozdali prvú polovicu dotazníkov.

Keďže jedným z našich cieľov bolo porovnať efektívne prvky pre študentov strednej školy a žiakov základnej školy, navštívili sme ešte druhý a tretí ročník Strednej priemyselnej školy J. Murgaša v Banskej Bystrici, kde sme rozdali druhú polovicu dotazníkov. Výsledky sú zaznamenané v kapitole číslo päť.

5 VÝSLEDKY PRIESKUMU

Vyhodnotenie dotazníka

Keďže jedným z našich cieľov bolo porovnať efektívne prvky na základe vzdelanostnej štruktúry, prieskumný súbor tvorilo 50 % žiakov základnej školy a 50% žiakov strednej školy.

Tab. 1:

Vzdelanostná štruktúra	Počet	%
Žiak základnej školy	25	50
Žiak strednej školy	25	50
Spolu	50	100

5.1. Komparácia záujmu o informácie o drogách od dospelých a o informácie o drogách od „peer“ aktivistov

Jedným z našich cieľov bolo zistiť, či respondenti majú väčší záujem získať informácie o drogách a závislostiach od rovesníckej skupiny ako od dospelých osôb.

Otázka č. 5: Ako ste vnímali besedu o drogách s dospelými?

Tab. 2:

Možnosti	Počet	Percent
Bolo to zaujímavé	12	24
Nezaujalo ma to	23	46
Nepočúval(a) som	15	30
Spolu	50	100

Na otázku ako respondenti vnímali besedu o drogách s dospelým štyridsaťšesť percent uviedlo, že ich to nezaujalo. Tridsať percent besedu vôbec nepočúvalo a dvadsaťštyri percent tvrdí, že beseda bola zaujímavá.

Otázka č. 6: Ako ste vnímali besedu o drogách s rovesníkmi?

Tab. 3: Vnímanie besedy o drogách s rovesníkmi

Možnosti	Počet	Percent
Bolo to zaujímavé	32	64
Nezaujalo ma to	10	20
Nepočúval(a) som	8	16
Spolu	50	100

Šesťdesiatštyri percent respondentov uviedlo, že beseda s rovesníkmi bola zaujímavá. Dvadsať percent respondentov beseda nezaujala a šesťdesiat percent nepočúvalo.

Otázka č. 7: Viac sa mi páčila beseda o drogách s

Tab. 4:

Možnosti	Počet	Percent
S dospelými	9	18
S rovesníkmi	35	70
Ani jedna	6	12
Spolu	50	100

Viac ako polovica respondentov, t.j. sedemdesiat percent uviedla, že sa im páčila viac beseda s rovesníkmi ako s dospelými, ktorú označilo osemnásť percent.

Otázka č. 8: Podanie informácií o drogách od rovesníkov ma zaujalo viac ako od dospelých

Tab. 5:

Možnosti	Počet	Percent
Súhlasí	31	62
Nesúhlasí	13	26
Neviem posúdiť	6	12
Spolu	50	100

Šesťdesiatdva percent respondentov zaujali viac informácie o drogách v podaní rovesníkov. Trinásť percent s týmto tvrdením nesúhlasí a dvanásť percent to nevie posúdiť.

Na základe výsledkov prieskumu sme zistili, že besedy s rovesníkmi sú pre žiakov základnej a strednej školy zaujímavejšie ako besedy s dospelými. Čiže môžeme potvrdiť,

že existuje rozdiel medzi záujmom o informácie o drogách od dospelých a záujmom o informácie o drogách od rovesníkov. Vo väčšej miere sú teda informácie od rovesníkov zaujímavejšie.

Otázka č.11: Ak by ste mali absolvovať besedu znova, s kým by ste ju mali radšej?

Tab. 6:

Možnosti	Počet	Percent
S dospelými	12	24
S rovesníkmi	38	76
Spolu	50	100

Sedemdesiatšesť percent respondentov uviedlo, že ak by mali absolvovať ešte raz besedu o drogách, tak by ju mali radšej s rovesníkmi ako s dospelými. Zvyšných dvadsaťštyri percent by ju radšej absolvovalo s dospelými.

5.2. Komparácia vplyvu dospelých a vplyvu „peer“ aktivistov drogu neskúsiť

Ďalším cieľom prieskumu bolo zistiť od respondentov, či je rozdiel medzi vplyvom dospelých a vplyvom „peer“ aktivistov na ich rozhodnutie drogu neskúsiť. Čiže sme chceli vedieť, či je rovesnícka skupina efektívna v primárnej prevencii drogových závislosti a či má väčší vplyv na rozhodnutie respondentov drogu neskúsiť ako dospelý.

Otázka č. 9: Drogu neskúsiť by vás presvedčili viac informácie od

Tab. 7:

Možnosti	Počet	Percent
Dospelých	22	44
Rovesníkov	28	56
Spolu	50	100

Päťdesiatšesť percent respondentov uviedlo, že by ich drogu neskúsiť viac presvedčili informácie od rovesníkov ako od dospelých a štyridsaťštyri percent respondentov by presvedčili informácie od dospelých.

Otázka č.10: Keby ste chceli presvedčiť svojich kamarátov, aby drogy neskúšali, s kým by ste im odporučili besedu?

Tab. 8:

Možnosti	Počet	Percent
S dospelými	19	38
S rovesníkmi	31	62
Spolu	50	100

Šesťdesiatdva percent respondentov uviedlo, že by svojim kamarátom odporučilo besedu s rovesníkmi, aby ovplyvnili ich názor a drogy neskúšali. Tridsaťosem percent by svojim kamarátom odporučilo besedu s dospelými.

Otázka č. 12: Beseda s rovesníkmi by pozitívne ovplyvnila rozhodnutie mojich spolužiakov a kamarátov drogu neskúsiť:

Tab. 9:

Možnosti	Počet	Percent
Súhlasí	7	14
Nesúhlasí	5	10
Neviem posúdiť	37	74
Spolu	50	100

Na otázku, či by beseda s rovesníkmi pozitívne ovplyvnila rozhodnutie kamarátov a spolužiakov drogu neskúsiť uviedlo sedemdesiatštyri percent respondentov, že to nevie posúdiť. Štrnásť percent súhlasí s tým, že by ich názor pozitívne ovplyvnila a desať percent s tým nesúhlasí.

Na základe vyhodnotenia výsledkov sme zistili, že existuje u respondentov rozdiel vo vplyve dospelých a „peer“ aktivistov drogu neskúsiť. Tento rozdiel je minimálny. Viac ako polovica z opýtaných však nevie posúdiť, či by pozitívne mohla táto beseda ovplyvniť aj rozhodnutie ich spolužiakov a kamarátov.

5.3. Komparácia efektívnych prvkov „peer“ aktivistov pre žiakov ZŠ a efektívnych prvkov pre študentov SŠ

Posledným cieľom práce bolo porovnať, ktoré metódy sa zdajú efektívne respondentom navštevujúcich základnú školu a ktoré metódy sa zdajú efektívne respondentom navštevujúcich strednú školu. Predovšetkým sme chceli zistiť, či je nejaký rozdiel v tom čo je efektívne pre jednu skupinu respondentov a tým, čo je efektívne pre druhú skupinu respondentov. Teda, či vek rozhoduje o efektívnosti jednotlivých prvkov.

Otázka č. 13: Je pre mňa lepšie hovoriť otvorene o svojich problémoch s rovesníkmi, ako zabudnúť na ne pomocou drog

Tab. 10:

Možnosti	Základná škola		Stredná škola	
	Počet	Percent	Počet	Percent
Súhlasím	19	76	21	84
Nesúhlasím	6	24	4	16
Spolu	25	100	25	100

Sedemdesiatšesť percent respondentov navštevujúci druhý stupeň základnej školy súhlasí, že je pre nich lepšie otvorene o problémoch hovoriť s rovesníkmi ako zabudnúť na ne za pomoci drog. Dvadsaťštyri percent žiakov základnej školy nesúhlasí s týmto názorom.

Pre osemdesiatštyri percent žiakov navštevujúcich strednú školu súhlasí s tým, že je lepšie pre nich otvorene o problémoch hovoriť, ako zabudnúť na ne pomocou drog. Šestnásť percent žiakov strednej školy s týmto tvrdením nesúhlasí. Rozdiel v názore žiakov základnej školy a strednej školy na toto tvrdenie je minimálny, takmer žiadny. Z čoho sme usúdili, že obe skupiny respondentov sa radšej s problémami podelia so svojimi rovesníkmi ako by ich mali riešiť pomocou drog.

Otázka č. 14: Naučiť sa ako správne drogu odmietnuť je v prevencii drogových závislostí efektívne:

Tab. 11:

Možnosti	Základná škola		Stredná škola	
	Počet	Percent	Počet	Percent
Súhlasím	17	68	19	76
Nesúhlasím	3	12	2	8
Neviem posúdiť	5	20	4	16
Spolu	25	100	25	100

Šesťdesiatosem percent žiakov základnej školy súhlasí s tvrdením, že vedieť správne drogu odmietnuť je v prevencii drogových závislostí efektívne. Dvanásť percent žiakov základnej školy s týmto tvrdením nesúhlasí a dvadsať percent to nevie posúdiť.

Viac ako polovica, t.j. sedemdesiatšesť percent žiakov strednej školy tiež súhlasí s tvrdením, že vedieť správne drogu odmietnuť je v prevencii závislostí efektívne. Osem percent respondentov uviedlo, že s týmto tvrdením nesúhlasí. Šestnásť percent žiakov strednej školy nevie posúdiť, či táto znalosť má nejaký vplyv na efektivitu prevencie závislostí. Rovnako aj v tomto prípade je rozdiel medzi skupinou žiakov základnej školy a skupinou žiakov strednej školy rozdiel minimálny.

Otázka č. 15: To, že si môžem nacvičiť v rámci rovesníckeho programu ako reagovať v problémových situáciách je v prevencii drogových závislostí efektívne:

Tab. 12:

Možnosti	Základná škola		Stredná škola	
	Počet	Percent	Počet	Percent
Súhlasím	12	48	15	60
Nesúhlasím	3	12	1	4
Neviem posúdiť	10	40	9	36
Spolu	25	100	25	100

Súčasťou „peer“ programov je aj nácvik toho, ako správne reagovať v problémových situáciách a dostať sa do konfliktu. Chceli sme vedieť, či tento prvok je podľa respondentov efektívny v prevencii drogových závislostí. V skupine žiakov základnej školy štyridsaťosem percent z nich súhlasí s tvrdením, že tento prvok je efektívny

v prevencii závislosti. Dvanásť percent s týmto tvrdením nesúhlasí a štyridsať percent žiakov základnej školy to nevie posúdiť.

V skupine žiakov strednej školy šesťdesiat percent z nich súhlasí s tvrdením, že vedieť správne reagovať v problémových situáciách je efektívne v prevencii závislosti. Štyri percenta nesúhlasí, že táto znalosť má nejaký vplyv na prevenciu drogových závislostí. V prípade žiakov strednej školy tridsaťšesť percent nevie posúdiť, či to má vplyv na efektivitu prevencie drogových závislostí.

Pri tomto tvrdení sa tiež nepotvrdil výrazný rozdiel medzi názormi žiakov základnej školy a žiakov strednej školy. V oboch skupinách najviac respondentov uviedlo, že s týmto tvrdením súhlasí.

Je však pravdepodobné, že pri väčšom počte respondentov z oboch skupín, by sa rozdiel potvrdiť mohol a to vo všetkých troch predchádzajúcich prieskumných otázkach.

6 DISKUSIA

6.1. Komparácia záujmu o informácie o drogách od dospelých a o informácie o drogách od „peer“ aktivistov

Prvým cieľom práce bolo identifikovať u respondentov prípadný rozdiel medzi záujmom o informácie o drogách získane od dospelých a záujmom o informácie o drogách získane od rovesníckej skupiny. Na základe vyhodnotenia dotazníka sme zistili, že respondenti majú väčší záujem získať tieto informácie od niekoho, kto je im vekovo bližší, čiže od rovesníkov ako ich získať od dospelých. Väčšia časť z opýtaných uviedla, že beseda o drogách s dospelými ich nezaujala alebo ju vôbec nepočúvali.

Pri besede s rovesníkmi naopak väčšia časť respondentov uviedla, že beseda ich zaujala a nimi podané informácie o drogách boli aj zaujímavejšie ako informácie podané dospelými a keby mali absolvovať besedu opäť, tak radšej by ju chceli práve s rovesníkmi. Jedným z kritérií efektívneho preventívneho programu závislostí je informovanosť a preto je potrebné, aby mládež, ktorá je v období dospievania mala dostatočné informácie o drogách a rizikách spojených s ich užívaním. Na základe prieskumu tieto informácie radšej získavajú od svojich rovesníkov ako od dospelých. V období dospievania, kedy sme najviac náchylní na experimentovanie s drogami, len málokto z nás počúval dospelých a ich rady do života. Z toho sme usúdili, že „peer“ program je efektívny aj práve preto, že je vedení ľuďmi, ktorí sú mládeži najbližší a to sú ich rovesníci.

Práve preto by sme navrhovali dbať pri organizovaní a vedení „peer“ programov najmä na dôkladne školenie „peer“ aktivistov, aby získali čo najviac informácií o problematike závislostí, ktoré sú pravdivé, pretože podľa nás je to najrozhodujúcejší faktor pri rozhodnutí so závislosťou nezačať. Je potrebné podpornými aktivitami viesť ich zdravému spôsobu života a k osvojeniu týchto návykov, aby boli príkladom pre svojich rovesníkov.

Navrhovali by sme pravidelné preškoľovanie „peer“ aktivistov, vzhľadom na to, že je potrebné si oživovať získané poznatky a dopĺňať nové z oblasti problematiky, aby tak boli pripravení reagovať na otázky svojich rovesníkov.

Pri tvorbe a organizovaní „peer“ programu je potrebné sa zamerať najmä na poskytovanie správnych informácií o možných rizikách spojených s užívaním návykových látok, ale ako

sme už raz uviedli, podľa Cuijpersa a Boliera (2000) mali by byť tieto informácie objektívne a nie jednostranne skreslené. Čiže mládež by mala byť informovaná aj o pozitívnych účinkoch spojených s užívaním návykových látok.

„Peer aktivity sú stále považované za relatívne novú metódu prístupu k drogovej prevencii. Výskumy zamerané na rôzne formy tejto činnosti potvrdzujú, že mládež preberá informácie od svojich rovesníkov radšej ako od učiteľov či sociálnych pracovníkov.“ (M. Žárský, 2001, s.45)

6.2. Komparácia vplyvu dospelých a vplyvu „peer“ aktivistov drogu neskúsiť

Ďalším našim cieľom bolo identifikovať u žiakov prípadný rozdiel vo vplyve dospelých a „peer“ aktivistov drogu neskúsiť. Na základe vyhodnotenia dotazníka sa však jednoznačný rozdiel nepotvrdil.

Na otázku, či by respondentov presvedčili drogu neskúsiť viac informácie od rovesníkov alebo od dospelých päťdesiatšesť percent z nich uviedlo, že by ich presvedčili rovesníci. Ale je to len veľmi malý rozdiel oproti informáciám od dospelých , čiže nemôžeme jednoznačne povedať, že informácie získane od rovesníkov majú naozaj väčší vplyv na ich rozhodnutie drogu neskúsiť. Spolužiakom a kamarátom by však odporučili jednoznačne besedu s rovesníkmi, ak by ich chceli presvedčiť s drogami neexperimentovať. Zrejme táto beseda na nich zapôsobila viac, no či by ich naozaj presvedčila je otázne, pretože to nevie posúdiť až sedemdesiatštyri percent rovesníkov a len štrnásť percent z nich sa stotožnilo s tvrdením, že rovesnícka skupina môže mať naozaj vplyv na rozhodnutie spolužiakov a kamarátov drogu neskúsiť.

„Výskum 8 tisíc stredoškolských študentov v štáte New York zistil, že užívanie drog medzi rovesníkmi je nesmierne významným faktorom pri zoznamovaní detí s drogami, ale aj v podporovaní ich užívania.“ (S.Arterburn a J.Burns, 2001,s.39).

Myslíme si, že v experimentovaní s drogami zohráva úlohu viacero faktorov, ktoré ovplyvňujú rozhodnutie mládeže drogu skúsiť ale určite majú výrazný podiel na tomto rozhodnutí aj rovesníci, s ktorými trávime svoj voľný čas. Je však otázne, či by mali výrazní podiel na ich rozhodnutí, ak by sme chceli dosiahnuť opačný efekt.

Väčšinou nás ovplyvňujú osoby, s ktorými trávime svoj voľný čas a sme s nimi v neustálom kontakte.

6.3. Komparácia efektívnych prvkov „peer“ aktivistov pre žiakov ZŠ a efektívnych prvkov pre študentov SŠ

Ďalším cieľom bolo identifikovať prípadné rozdiely medzi prvkami „peer“ aktivistov efektívnymi u žiakov základnej školy a u žiakov strednej školy.

Chceli sme od respondentov vedieť či je pre nich lepšie otvorene hovoriť o svojich problémoch so svojimi rovesníkmi ako by mali siahnuť na drogy. S týmto tvrdením súhlasí viac ako polovica v oboch skupinách respondentov. U žiakov základnej školy súhlasí s tvrdením sedemdesiatštyri respondentov a u žiakov strednej školy osemdesiatštyri respondentov, čiže rozdiel je minimálny. Obe skupiny zdieľajú názor, že je lepšie hovoriť otvorene o problémoch so svojimi rovesníkmi. Na základe toho si myslíme, že to môže byť tiež jedným z efektívnych prvkov rovesníckej skupiny. Niektoré problémy mládež chce rozoberať len s osobami rovnakého veku, ktorá má podobné skúsenosti a ak nemá komu, môže to viesť práve k drogovej závislosti, aby na problémy jednoducho zabudol a neuvedomuje si, že je to len dočasné riešenie problému.

Ďalej sme sa pýtali či respondenti súhlasia s tvrdením, že vedieť správne odmietnuť drogu má vplyv na efektívnosť rovesníckeho programu. Opäť v oboch skupinách viac ako polovica respondentov uviedla, že má táto znalosť vplyv na efektívnosť prevencie závislosti. U žiakov základnej školy si to myslí šesťdesiatosem respondentov a u žiakov strednej školy sedemdesiatšesť respondentov. Rozdiel je teda minimálny, môžeme však na základe výsledkov povedať, že považujú za efektívne v prevencii závislosti vedieť ako správne drogu odmietnuť a nedostať sa pri tom do konfliktu.

Ďalej sme sa pýtali, či považujú respondenti za efektívne v prevencii, to že si v rámci rovesníckeho programu mohli nacvičiť ako správne reagovať v problémových situáciách a nedostať sa tak do konfliktu so svojimi rovesníkmi.

U žiakov základnej školy s týmto tvrdením súhlasí štyridsaťosem percent respondentov, čiže ani nie polovica. Štyridsať percent z nich uviedlo, že to nevie posúdiť. Pri respondentoch strednej školy viac ako polovica uviedla, že s týmto tvrdením súhlasí. Pri tomto tvrdení sa teda potvrdil výraznejší rozdiel medzi skupinami. Žiaci strednej školy teda považujú vedieť ako správne reagovať v problémových situáciách za efektívny prvok v prevencii závislosti.

Z celkového pohľadu však môžeme povedať, že nie je výrazný rozdiel medzi tým čo je efektívne pre žiakov základnej školy a žiakov strednej školy v rovesníckych programoch.

Bolo uskutočnených niekoľko výskumov, čo sa týka miery efektivity „peer“ programov a v niektorých prípadoch sa nepodarilo dostatočne preukázať ich účinnosť, ako napríklad uvádzajú Okruhlica L, Szemö L. z Inštitútu drogových závislostí Centra pre liečbu drogových závislostí v Bratislave vo svojej práci.

Naproti tomu štúdie Bergeret-Drownsa potvrdili efektívnosť „peer“ programov a rovnako aj výskum Toblerovej.

ZÁVER

V oblasti primárnej prevencie závislostí sa stretávame s množstvom preventívnych programov. V práci sme sa však zamerali na rovesnícke programy, tzv. „peer“ programy. Uskutočnili sme prieskum toho, čo je v nich efektívne v rámci prevencie. Zaujímalo nás, ktoré prostriedky využívané v „peer“ programoch sú efektívne a pozitívne pôsobia na rozhodnutie mládeže vyvarovať sa závislostiam a drogu nikdy neskúsiť. Výsledky prieskumu by nám tak mohli pomôcť pri vytváraní efektívnejšieho rovesníckeho programu.

Tieto otázky sme položili žiakom, ktorý boli súčasťou „peer“ programu organizovaného u nich na škole.

Ďalej sme na základe prieskumu chceli zistiť, či je rozdiel medzi tým, čo je účinné pre žiakov základnej školy a žiakov strednej školy. Po vyhodnotení dotazníkov sa nám výrazný rozdiel nepotvrdil..

Pre budúci prieskum by sme určite odporúčali väčší počet respondentov. Je pravdepodobné, že práve na väčšom počte účastníkov, by sa mohol výraznejší rozdiel medzi skupinami potvrdiť.

Zistené výsledky môžu poslúžiť pri tvorení rozvrhu „peer“ programov, aby sa stali efektívnejšími a zároveň zaujímavejšími pre mládež, ktorej sa to týka.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ARTERBURN, S. –BURNS, J. 2001: *Drogovzdorné dieťa*. Bratislava: Nová nádej Slovensko Bratislava. 2001, s. 39. ISBN 80-967334-6-X

BINDASOVÁ O. 1999: *Vzdelávanie a protidrogový výcvik*. In: ONDREJKOVIČ P.-POLIAKOVÁ E. a kol.: *Protidrogová výchova*. Bratislava, VEDA:1999, s.212. ISBN 80-224-0553-1

BLAŽKOVÁ, M. 2005: *Peer programy* [online]. 2005, [cit. 2011-04-17]. Dostupné na internete:

<http://www.zkola.cz/zkedu/vyhledavani.aspx?search=peer+programy&submit=hledej>

BURKHART, G. 2002: *Shrnutí informací o školní prevenci v EU*. In: : *Zaostrěno na drogy*. 2006, roč. 4, č.1, s.2. ISSN 1214-1089

CUIJPERS P.-BOLIER 2000: Efektivní drogová prevence na školách. In: GALLÁ M.-BAYER J.a kol.: *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí. Průručka o efektivní školní drogové prevence*. Praha: ÚV ČR, 2005, s.22. ISBN 80-86734-38-2

Čo je peer program? [online]. 2009, [cit. 2011-04-17]. Dostupné na internete: <http://most-doveru.michalovce.sk/detail.html?p=46c49bfc25e323e9cd0e9beda03db410>

GALLÁ M.-BAYER J.a kol.: *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí. Průručka o efektivní školní drogové prevence*. Praha: ÚV ČR,2005, s.11-31. ISBN 80-86734-38-2

GAVORA, P. 2000: *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, s. 99. ISBN 80-85931-79-6

HANSEN W.B. 1992: *Dvanáct typů programů podle obsahu*. In: GALLÁ M.-BAYER J.a kol.: *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí. Průručka o efektivní školní drogové prevence*. Praha: ÚV ČR,2005, s.23-24. ISBN 80-86734-38-2

HOFMAN R. 2006: *Suchtprävention in der Schule: Eine qualitative Untersuchung von Suchtpräventionsprojekten*, 2006, GRIN Verlag, ISBN 978-3-638-94842-5

HUPKOVÁ I. 2009: *Prevencia drogových závislostí a kultúrno-osvetová práca*. In: *Sociálna prevencia*. ISSN 1336-9679, 2009, roč.4, s.21

IVANOVIČ, B. –MATULA Š. 1998: *Peer programy a ich miesto v prevencii drogových závislostí*. Bratislava : Metodické centrum v Bratislave, 1998, s.20-30., ISBN 80-88796-87-3

JANÍKOVÁ K. 2008: *Prevencia sociálno-patologických javov-peer dobrovoľníctvo*, Dizertačná práca, Univerzita Komenského v Bratislave, FiF UK 2008, s.17-192

KALINA K. a kol. 2003: *Drogy a drogové závislosti*. Praha: ÚV ČR, 2003, s. 278, ISBN 80-86734-05-6

Keine macht den Drogen [online]. 2011, [cit. 2011-04-17]. Dostupné na internete: http://www.kmdd.de/xist4c/web/Zielrichtungen-der-Praevention_id_226_.htm

McGRATH Y. a kol. 2007: *Prevence užívání drog mezi mladými lidmi: Přehled dostupných informací*. Praha: ÚV ČR, 2007, s. ISBN 978-80-87041-16-1

MIOVSKÝ, M. 2011: *Prečo primárna prevencia tak často zlyháva alebo kde sa stala chyba?*. In: *Sociálna prevencia*. 2011, roč.6, č.3 , s.9 ISSN 1336-9679

NIDA 1997: *Principy prevence*. In: *Zaostreno na drogy*. 2006, roč. 4, č.1, s.2. ISSN 1214-1089

NOVOTNÝ, I.- ONDREJKOVIČ, P. 1999: *Primárna prevencia drogových závislostí a jej najčastejšie chyby*. In: ONDREJKOVIČ P.- POLIAKOVÁ E. a kol.: *Protidrogová výchova*. Bratislava, VEDA:1999, s.168. ISBN 80-224-0553-1

NEŠPOR, K.- CSÉMY, L.- PERNICOVÁ, H.: *Zásady efektivní primární prevence*. Sportpropag pro MŠMT. Praha 1999. s. 39.

ONDREJKOVIČ P.- POLIAKOVÁ E. a kol.: *Protidrogová výchova*. Bratislava, VEDA:1999, s.271. ISBN 80-224-0553-1

OROSOVÁ O. 2002: *Efektívnosť rovesníckeho výchovného programu prevencie drogových závislostí*. In: *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 2002, roč. 37, č. 1, s.65. ISSN 055-5574

Peer to peer [online]. 2009, [cit. 2011-12-4]. Dostupné na internete: <http://www.proconsk.com/pedagogovia>

SKALÍK I. 2003: *Primární prevence zneužívání drog: úrovně, formy, metodologické principy*. In: KALINA K. a kol.: *Drogy a drogové závislosti*. Praha: ÚV ČR, 2003, s. 285, ISBN 80-86734-05-6

SKÁČELOVÁ L. 2003: *Vrstevnické skupiny, peer programy*. In: KALINA K. a kol. 2003: *Drogy a drogové závislosti*. Praha: ÚV ČR, 2003, s. 307-309, ISBN 80-86734-05-6

What are risk factors and protective factors? [online]. 2004, [cit. 2011-04-17]. Dostupné na internete: <http://www.nida.nih.gov/pdf/prevention/RedBook.pdf>

What is Prevention? [online]. 2011, [cit. 2011-04-17]. Dostupné na internete: http://healthvermont.gov/adap/prevention/prevention_fact.aspx#Operational

ŽÁRSKÝ, M. 2001: *44. Zasedání komise pro narkotika OSN - Vídeň*. In: Bulletin Národní protidrogové centrály. Praha: Národní protidrogová centrála služby kriminální policie P ČR, 2001, roč. 7, č. 3, s. 42. ISSN 1211 - 8834

Príloha A- Dotazník určený pre účastníkov „peer“ programu

Milí žiaci a študenti,

som študentkou 3. ročníka Fakulty sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Téma mojej záverečnej práce je zameraná na „peer“ programy, ktorých ste súčasťou aj Vy. Téma je „Rovesnícka skupina ako prostriedok primárnej prevencie závislosti u detí a mládeže.“ Z toho dôvodu sa na Vás obraciam s prosbou o vyplnenie dotazníka. Výsledky dotazníka, ktorý je anonymný, budú slúžiť ako podklad k prieskumu. Vami vybranú odpoveď zakrúžkujte.

Za Vašu ochotu a spoluprácu Vám vopred ďakujem

1. Navštevujem:

- A. Základnú školu
- B. Strednú školu

2. Ktorú z nasledujúcich drog ste už skúsili?

- A. Cigarety
- B. Alkohol
- C. Marihuanu
- D. Iné drogy
- E. Žiadnu

3. Ktorú z nasledujúcich drog užívate pravidelne aspoň raz týždenne?

- A. Cigarety
- B. Alkohol
- C. Marihuanu
- D. Iné drogy
- E. Žiadnu

4. Prvýkrát mi drogu ponúkol

- A. Rodič
- B. Spolužiak
- C. Kamarát

- D. Súrodeneč
- E. Iné
- F. Nikto

5. Ako ste vnímali besedu o drogách s dospelými?

- A. Bolo to zaujímavé
- B. Nezaujalo ma to
- C. Nepočúval(a) som

6. Ako ste vnímali besedu o drogách s rovesníkmi?

- A. Bolo to zaujímavé
- B. Nezaujalo ma to
- C. Nepočúval(a) som

7. Viac sa mi páčila beseda o drogách:

- A. S dospelými
- B. S rovesníkmi
- C. Ani jedna

8. Podanie informácií o drogách od rovesníkov ma zaujalo viac ako od dospelých:

- A. Súhlasí
- B. Nesúhlasí
- C. Nevie posúdiť

9. Drogu neskúsiť by vás presvedčili viac informácie od:

- A. Dospelých
- B. rovesníkov

10. Keby ste chceli presvedčiť svojich kamarátov, aby drogy neskúšali, s kým by ste im odporučili besedu?

- A. S dospelými
- B. S rovesníkmi

- 11. Ak by ste mali absolvovať besedu znova, s kým by ste ju mali radšej?**
- A. S dospelými
 - B. S rovesníkmi
- 12. Beseda s rovesníkmi by pozitívne ovplyvnila rozhodnutie mojich spolužiakov a kamarátov drogu neskúsiť:**
- A. Súhlasí
 - B. Nesúhlasí
 - C. Neviem posúdiť
- 13. Je pre mňa lepšie hovoriť otvorene o svojich problémoch s rovesníkmi, ako zabudnúť na ne pomocou drog:**
- A. Súhlasím
 - B. Nesúhlasím
- 14. Naučiť sa ako správne drogu odmietnuť je v prevencii drogových závislostí efektívne:**
- A. Súhlasím
 - B. Nesúhlasím
 - C. Neviem posúdiť
- 15. To, že si môžem nacvičiť v rámci rovesníckeho programu ako reagovať v problémových situáciách je v prevencii drogových závislostí efektívne:**
- A. Súhlasím
 - B. Nesúhlasím
 - C. Neviem posúdiť
- 16. Dozvedeli ste sa na besede s rovesníkmi nové informácie o drogách?**
- A. Áno
 - B. Nie
- 17. Chceli by ste absolvovať ešte besedu s rovesníkmi?**
- A. Áno

B. Nie